

шляхами з оточення через гори на територію Угорщини [13, арк. 59]. 1 серпня 1944 р. в с. Витвиця Долинського району українські повстанці провели роззброєння угорських військ, які перебували в селі [9, С.101].

На початку серпня 1944 р. курінь "Скажені" під командуванням В.Андрусяка ("Різуна") роззброїв 220 мадярів. Під час проведення цієї акції було вбито 2-ох і поранено 7 угорців, без втрат з боку повстанців [16, с. 69; 11, с. 130]. 15 серпня 1944 р. дійшло до сутичок між повстанським відділом та угорськими військами в околиці с. Жаб'є на Гуцульщині, де останні масово грабували місцеве населення. Внаслідок бою загинуло 32 мадярів, в тому числі 3 офіцери. Повстанські втрати нараховували 1-го вбитого та 1-го пораненого [3, арк. 14]. В середині серпня 1944 р. сотня "Журавлі" зробила засідку на шляху поблизу с. Перегінське Рожнятівського району, внаслідок чого було оточено цілу автоколонну угорських гонведів, яких після роззброєння було відпущено на волю [9, с. 308]. 22 серпня 1944 р. українські повстанці спробували роззброїти групу угорських вояків у селі Ялинкувата Сколівського району Львівської області. Однак гонведи вчинили збройний опір і зав'язали бій, внаслідок чого повстанці змушені були відступити [6, с. 115].

Підсумовуючи, можна зазначити, що бої відділів УПА-"Захід" проти частин і підрозділів 1-ої угорської армії на терені Галичини у березні-серпні 1944 р. були одним із напрямків боротьби УПА проти окупаційних військ на території України. Головний вектор протистояння відділів УПА з угорськими військами був спрямований на захист мирного населення від жорстоких грабіжницьких та пацифікаційних акцій угорської армії в українських селах. Саме виступи українських повстанців на захист українського населення на території південної Галичини та проведення успішних боїв з угорськими військами змушували останніх рахуватись з інтересами українського визвольного руху в регіоні та іти на переговори з командуванням УПА з метою укладення угоди про ненапад і нейтралітет. Фактор збройного протистояння протягом всього досліджуваного періоду впливав на відносини між двома

арміями і змушував їх іти на тактичні переговори для досягнення угод локального масштабу.

1. Андрусак М. Брати грому. Художньо-публіцистична повість. – Коломия, 2002. 2. Андрусак М. Нарис історії Бойківщини // Бойківщина. Середня частина Карпат. – Філадельфія-Нью-Йорк, 1980. 3. "Із дій УПА в Галичині". – Архів Центру досліджень визвольного руху у Львові (архів ЦДВР). 4. "Збройна боротьба українського народу проти окупантів. (Вістки з українських земель за час від січня до серпня 1944 р.)" – Архів ЦДВР, ф. 7, т.5. 5. Галузевий державний архів Служби безпеки України (ГДА СБУ). – Ф.13. – Спр. 376. – Т. 56. 6. Денищук О. Боротьба УПА проти німецьких окупантів в 2 томах. Т.2.: Галичина та Східна Україна. – Рівне, 2008. 7. Загоруйко Р. Повернення із справжнього пекла. – Дрогобиччина, 1996. 8. Записав О. Пагіря 12.07.2008 р. в м. Моршин Стрийського району Львівської області, від Івана Якимчука, 1924 р. н. – Зберігається в приватному архіві О. Пагіря. 9. Нескорена Долинщина. Літопис визвольних змагань. Мартирологи, біографії, спогади, документи, фотографії. Упор. М. Борис. – Івано-Франківськ, 2002. 10. Літопис нескореної України. Документи, матеріали, спогади. Книга 2. – Львів, 1997. 11. Літопис УПА. Т. 19. Група УПА "Говерля". Книга друга: спомини, статті та видання історично-мемуарного характеру. – Торонто-Львів, 1992-1993. 12. Панівник П. Штрихи переболеного // "Грім" – полковник УПА Микола Твердохліб. Спогади і матеріали. / Упорядник Роман Грицьків. Літопис УПА. Серія "Події і люди". Книга 5. – Торонто-Львів, 2008. 13. Чижевський В. ("Демид"). Організація військової праці ОУН // Архів ЦДВР. 14. Пагіря О. Переговори між УПА й Угорською армією в 1943-1945 рр. // Визвольний шлях. – Кн. 6. – 2006. 15. Струтинський Я. ("Яспар"). Сотник Андрій Кисіль-Дольницький ("Голубенко") // Літопис УПА, Т. 26. – Торонто-Львів, 2001. 16. УПА в світлі документів з боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу 1942-1950 рр. (Бойові дії УПА). Частина II. – Б.д., 1960. 17. Шанковський Л. Українська Повстанча Армія // Історія Українського війська 1917-1995. – Львів, 1996. 18. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України). – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр.132. 19. "Інформації та вісті з території Станіславської області". 2.10.1943 р. – 24.08.1944 р. – ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 133. 20. "Політичні звіти та інші відомості з районів". 17.10.1943 р. – 30.01.1945 р. – ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр.137. 21. "Спогади і щоденник оунівців". 10.12.1943 р. – 17.09.1944 р. – ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 2, спр. 16. 22. Motyka G. *Ukrainska partyzantka 1942-1960. Działalność Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i Ukraińskiej Powstanczej Armii; Institut Studiów Politycznych PAN/Grzegorz Motyka.* – Warszawa, 2006/ 23. Szabó P. *Hungarian soldiers in World War II: 1941-1945 // A Millennium of Hungarian military history.* Edited by László Vesprémy and Béla K. Király. Translated by Eleonóra Arató. – New York, 2002. 24. "The Peter J. Potichnyj Collection on Insurgency and Counter-Insurgency in Ukraine" (Toronto). – Box. 207. – Number 17. 25. *Ziemię wschodnie. Meldunki tygodniowe Sekcji Wschodniej Departamentu Informacji I Prasy Delegatury Rządu RP na Kraj: kwiecień-lipiec 1944 r. Wstęp, wybór i opracowanie. Mieczysław Adamczyk, Janusz Gmitruk, Adam Kosecki.* – Warszawa-Pułusk-Kiele, 2006.

Надійшла до редколегії 27.01.10

Р. Панасюк, асп.

ФОРМУВАННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ КОАЛІЦІЙНОГО КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ (1918 р.)

У статті проаналізовано позиції Українського Національного Союзу, гетьмана П.Скоропадського та німецького військового командування щодо формування нового коаліційного уряду. Досліджено хід переговорів та діяльність оновленого кабінету міністрів.

Positions of Ukrainian National Unity, hetman P.Skoropadskogo and German military command are analyzed in the article, in relation to setting up a new coalition government, investigation motion of negotiations and activity of the renewed cabinet.

Розбудова демократичної, правої держави неможлива без ґрунтовного вивчення та критичного аналізу попереднього досвіду державотворення. Особлива увага при формуванні системи державного управління приділяється центральним органам виконавчої влади, які здійснюють виконавчу та розпорядчу функції, практичне виконання нормативних актів держави. В період існування Української Держави, саме проблемі формування і діяльності уряду та ряду урядових міністерств приділялась особлива увага як гетьманом П.Скоропадським так і опозиційним Українським Національним Союзом.

Практично відразу після державного перевороту було сформовано уряд – Раду міністрів. Внаслідок деєстабілізації ситуації в країні та військово-політичної катастрофи, що спіткала держави Четверного союзу, становище гетьмана значного погіршилось, тому було сформовано коаліційний уряд, до якого увійшли представники опозиційного Українського Національного Союзу

(далі УНС). Але пропрацювавши декілька тижнів коаліційний уряд був відправлений у відставку. Проблеми створення та нетривалої діяльності коаліційного уряду присвячена дана стаття.

Мета дослідження полягає у об'єктивному аналізі передумов формування коаліційного кабінету міністрів та дослідженні його діяльності.

Об'єктом дослідження є позиції сторін під час підготовки та проведення переговорів, щодо формування коаліційного кабінету міністрів.

Українська Держава, як і Українська революція загалом, є предметом наукових пошуків у багатьох істориків. Найбільший внесок у дослідження цього періоду зроблено сучасною українською історіографією. Видано ряд узагальнюючих праць по даному періоду [15, 16]. В останні роки намітилась тенденція до вивчення історії тогочасних українських партій [5, 29]. В них розглядається діяльність українських партій, що перебували в опозиції до влади

гетьмана, досліджуються проблеми пов'язані із утворенням та суспільно-політичною діяльністю УНС тощо. Але питання утворення та діяльності коаліційного кабінету міністрів залишається малодослідженим.

29 квітня 1918 р. шляхом державного перевороту відбулась зміна політичної влади. Замість Української Народної Республіки було проголошено Українську Державу очолювану гетьманом П.Скоропадським. Новий уряд позиціонував себе як уряд професіоналів, що мав виконати ряд завдань: заміна губерніяльної і повітової адміністрації, проведення аграрної реформи тощо [2, с. 61]. Але уряд не мав підтримки в суспільстві. Українські партії соціалістичного спрямування майже одностайно засудили переворот та заявили про свою опозиційність до нової влади [2, с.73]. Підтримка П. Скоропадського німецьким військовим командуванням, практично унеможливлювала силовий варіант повалення гетьмана [1, с. 109]. Тому формальне визнання влади гетьмана, як тимчасової, супроводжувалось постійними вимогами змінити склад уряду.

Наявність спільного ворога та бажання повернути втрачені позиції у державному апараті створили сприятливі умови до об'єднаних тенденцій в українській політичній опозиції. В перші дні після перевороту для за ініціативою УПСФ зібралась Міжпартійна нарада з представників УСДРП, УПСС, УПСФ та УПСР, що направила до гетьмана делегацію з вимогою "українізації діючого кабінету", але отримавши негативну відповідь нарада саморозпустилась. Нове міжпартійне об'єднання – Український Національно-Державний Союз (далі УНДС) виникло наприкінці травня, за ініціативи УПСС [5, с.131]. УНДС направило до гетьмана делегацію та безрезультатно домагалось усунення діючого кабінету міністрів [17, с. 4]. Не маючи змоги реально впливати на політичний курс нової, УНДС спробував налагодити контакти з німецьким командуванням, але відмова останнього зрештою посилила трансформаційні процеси в середині даного об'єднання. Після складних переговорів утворився Український Національний Союз. Було сформульовано завдання максимально розширити власний вплив не тільки в столиці, а й на місцях [13, с. 82].

Практично відразу після утворення, Союз направив делегацію до німецького посла барона фон Мумма з повідомленням про утворення нового об'єднання та запевненням, що Союз буде провадити свою діяльність в рамках діючого законодавства. Завдяки цьому УНС отримав своєрідну легалізацію з боку німецького командування та змогу майже без перешкод формувати мережу місцевих представництв – філій УНС. Тому вже на початок вересня у середовищі Союзу процес організаційного оформлення перебував на завершальній стадії [6, с. 1].

Натомість, становище гетьмана погіршувалось. Стихійні виступи селян, що подекуди переростали в масштабні повстання, загальний страйк залізничників ставили під загрозу виконання план постачання продуктів харчування до Німеччини. Військовими відзначалось, що існуючий уряд вкрай не популярний [24, Арк.76]. Німецька преса відзначала, що "Україні потрібні ґрунтовні реформи, щоб відновився порядок. Ведуться переговори, щодо заміщення окремих осіб на міністерських посадах.." [21, Арк. 4]. Австрійський генерал Е. Фюрстенбург так охарактеризував ситуацію в країні: "К сожалению должен признаться, что если в последний час не произойдет пополнения кабинета кандидатами социалистической окраской, то в деревне могут усилиться беспорядки, что для нашего добывания съестных припасов было бы пагубным" [25, Арк. 8]. Тому німецьких та австрійських кругах ще на початку літа обговорюва-

лося можливе входження до Ради міністрів представників українських соціалістичних партій. Ходили чутки, що німецький посол барон фон Мумм вручив гетьману П.Скоропадському рескрипт імператора Вільгельма, в якому пропонувалось українізувати уряд [25, Арк. 73]. Але німецьке командування з огляду на позицію українських соціалістичних партій, а згодом УНС, що вимагали цілковитої українізації Ради міністрів, вирішило недоречним змінювати діючий уряд, який не пропрацював навіть 100 днів. Гетьман, зважаючи на місію М. Устимовича та М.Василенка, погоджувався на присутність в Раді міністрів представників українських політичних партій соціалістичного спрямування. П.Скоропадський не міг погодитись на формування фактично опозиційного до себе уряду. Адже активно розроблялись правові основи функціонування режиму. Так, за перші три місяці існування гетьманату було ухвалено більш ніж 250 нових законів [29, с. 195]. Зміна ж уряду могла б негативно вплинути на роботу державного апарату і мати загалом непередбачувані наслідки.

З настанням осені становище режиму різко погіршилось. Внаслідок поразки при Амені, стало зрозуміло, що Німеччина програє "Велику війну" і 14 серпня німецький уряд прийняв рішення домагатись підписання мирної угоди. Генерал Гренер визнав можливість скорого виведення німецьких військ з території Української Держави [23, Арк. 58]. Зважаючи на незавершеність формування власних збройних сил, даний крок міг мати катастрофічні наслідки для гетьмана. Адже по всій території України спалахували селянські заворушення. Все реальнішою ставала загроза нової війни з більшовицькою Росією. Гетьман регулярно отримував доповідні записки державної варті, називалась навіть точна дата більшовицького повстання [27, Арк. 83]. Крім того, німецьке командування почало отримувати інформацію стосовно про антантівського вибору гетьмана [26, Арк. 11]. Тому позиція "Оберкомандо", за висловом генерала Гренера, зводилась до наступного: "Створення нового міністерства є необхідною еволюцією, котра має наступити" [23, Арк. 58]. Тобто на початку жовтня німецьке командування остаточно підтримали ідею формування нового національного кабінету та запропонувало розпочати переговори з В.Винниченком. Натомість 18 вересня УНС відправив меморандум до представників центральних держав. Меморандум містив вимогу створення нового кабінету міністрів [16, с. 225].

Справу прискорила "Записка в справі зовнішньої політики України" підписана 9-ма міністрами. В ній обґрунтовувалась необхідність переходу на проантантівський зовнішньополітичний курс та пропонувалось створити федерацію з не більшовицькою Росією. Наслідком "Записки дев'яти" стала відставка діючого кабінету. За даних обставин, уповноважений урядом міністр праці Ю.Вагнер відвідав В.Винниченка, щоб обговорити можливість входження соціалістів до Ради міністрів [23, Арк. 57].

Для цих переговорів УНС утворив спеціальну делегацію. 5 жовтня відбулась перша зустріч голови Союзу – В.Винниченка, членів президії А.Ніковського та Ф.Швеця з гетьманом П.Скоропадським. Делегація висловила погляд Союзу на внутрішню і зовнішню політику уряду, вказала на необхідність демократичної земельної реформи. У своїй заяві представники УНС доводили, що кабінет міністрів має складатись з українських діячів. Вони передали список міністрів запропонованих до кабінету Національним Союзом. Досягнувши принципової згоди, що до формування коаліційного уряду, гетьман П.Скоропадський доручив Ф.Лизогубу розпочати переговори.

Перед початком переговорів УНС виступив із заявою, в якій говорилося, що він готовий взяти на себе відповідальність за формування нового уряду. Такі дії спричинені тим, що незабаром мав бути скликаний Український Національний Конгрес. Тогочасні партії приділяли значну увагу підготовці до цієї події, тому маючи "власний" уряд УНС міг сподіватись на швидке виконання постанов Національного Конгресу.

Переговори були складними, але було досягнуто принципової угоди, що майбутній кабінет мав очолити Ф.Лизогуб. Національний союз першопочатково вимагав отримати всі міністерські пости. Але такий варіант був неприйнятний для гетьмана. Як відзначає український історик В.Савченко: "якби гетьман прийняв усі пропозиції Винниченка, то, можливо, він би був відсторонений від влади не шляхом всенародного постанов, а своїм же кабінетом.." [16, с. 282]. Крім того, жорстку позицію зайняв "Протофіз", який вважав, що соціалістичні експерименти можуть призвести до краху країни, тому його представники неодноразово відвідували гетьмана, намагаючись не допустити утворення соціалістичного уряду [12, с. 2]. Ускладнювала переговори і неодноразова зміна кандидатур пропонувати УНС на міністерські посади. Ф.Лизогуб відзначав: "Вимоги українських національних кругів настільки неприйнятні, що навряд чи вдасться з ними домовитись і нам навряд чи вдасться ліквідувати міністерську кризу" [12, с.2]. Тому, зважаючи на такий розвиток подій, УНС погодився на 8 постів з 15-ти. Однак, переговори продовжували перебивати на межі зриву.

На черговому засіданні УНС, 23 жовтня, розгорнулась гостра дискусія з цього приводу. Ліве крило УНС (УПСР (ц.т.) і частина УСДРП) вимагали формування суто національно-демократичного кабінету, відкидаючи можливість досягнення компромісної угоди. Друга частина УНС підтримувала ідею змішаного кабінету. На думку автора, це пояснюється в першу чергу тим, що в цей час активно готувалось антигетьманське повстання. Тому в інтересах організаторів повстання необхідно, як умова більше відмежувати УНС від реальної участі владі. Після довгого обговорення вдалось ухвалити постанову, в якій зазначалось: "Національний Союз стоїть на принципі національного кабінету. До кабінету, який формується зараз ставиться критично, але приймає міри щодо демократизації та українізації сучасного кабінету" [4, с. 3].

Тому УНС погодився на політичний компроміс: 24 жовтня на основі угоди підписаної з гетьманом постав новий кабінет міністрів. До складу якого увійшли 5 представників від УНС: міністр віросповідань О.Лотоцький (УПСФ); міністр земельних справ В. Леонтович (безпартійний); міністр праці М.Славинський (УПСФ); міністр освіти П.Стебницький (УПСФ); міністр юстиції А.Вязлов (УПСФ). В обмін на це УНС отримав обіцянку відмінити цензуру, відновлення діяльності земств та звільнення політичних в'язнів [9, с. 2]. А також проведення аграрної реформи: "всі міністри які зараз увійшли в кабінет, дбатимуть аби негайно була проведена аграрна демократична реформа", – заявив В. Винниченко відразу після сформування кабінету [14, с. 2]. Він відмовився увійти до уряду, висловлюючи сумніви щодо демократичності нового кабінету [7, с. 2].

Входження представників УПСФ до уряду пройшло відповідно до ухваленої партією резолюції, яка дозволяла членам партії вступати в уряд, але без відповідальності партії за їх діяльність. Водночас, новопризначені міністри виходили з партії [21, Арк.119]. Підтвердженням того, що вихід з партії новопризначених членів уряду мав лише формальний характер є рішення Головного коміте-

ту від 5 листопада 1918 р. про підтримання постійних контактів з міністрами, які вийшли з партії [28, Арк. 130].

Але більшість партій-членів УНС були незадоволені новим кабінетом міністрів. УСДРП відзначала, що самі впливові портфелі перебувають у руках Протофіса. Значно негативнішу позицію зайняли українські есери. Соціалісти-самостійники загалом підтримали новий уряд. Партія визнавала за необхідне боротись за подальшу українізацію винятково мирними засобами. Гетьманське оточення теж не сподівалось від нового кабінету принципової зміни започаткованого раніше курсу. Цю думку, зокрема, підтверджував Ф.Лизогуб [10, с. 2]. Певним непрямим доказом цієї тези може слугувати і відсутність декларації програми дій уряду. Хоча власні програми дій декларувались попередніми урядами.

На думку автора, даний склад уряду хоч і являвся до певної міри компромісним, таким що міг влаштувати обидві сторони, але він не міг налагодити конструктивну роботу. Він існував поки обговорювались другорядні питання. Адже в складі нового кабінету п'ять міністрів перебували на займаних посадах з часу формування першого уряду (Ф.Лизогуб, Д.Дорошенко, А. Рогоза, А.Ржепецький, Ю.Любидський), двоє міністрів, які підписали "записку дев'яти" (А.Ржепецький і С. Гербель). Тому, представник Протофісу князь Голіцин попереджав про неможливість довготривалого існування коаліційного кабінету [12, с. 3].

Новий кабінет Лизогуба зібрався на перше засідання 26 жовтня, яке носило чисто організаційний характер. Нові міністри знайомились одне з одним та обговорювали перспективи подальшої спільної роботи. Перед кабінетом лежало завдання провести земельну реформу та здійснення ряду реформ, що мали укріпити українську державність. Але нові проукраїнські міністри склали меншість і не могли визначити позицію Ради міністрів з принципових питань. Вже 30 жовтня УНС висловив незадоволення новим кабінетом після заяв Ф.Лизогуба і В.Рейнбота про неможливість відміни цензури [8, с. 2]. Саме фактичного впровадження задекларованої свободи слова постійно домагався УНС.

Принципових змін в роботі Ради міністрів не відбулось. Засідання як і раніше відбувались в другій половині дня, іноді о 9 год. вечора. Кабінет збирався майже у повному складі. На засіданнях іноді були присутні запрошені гості, фахівці і науковці [22, Арк.23]. Перші 10 днів свого існування кабінет працював у робочому режимі. Було затверджено статут Української Академії Наук та виділено кошти на її утримання, виділено 2 млн. карб. на боротьбу з холерою, відправлено Надзвичайну дипломатичну місію до Галичини тощо. Проте, коли міністр юстиції А.Вязлов (УПСФ) подав пропозицію щодо прискорення розгляду справ арештованих шляхом утвердження місцевих комісій, більшість Ради міністрів відхилила його пропозицію. Зрештою, вдалось ухвалити нову постанову, за яку проголосували 8 міністрів, проти 6, а міністр праці М.А. Славинський (УПСФ) висловив особливу думку. Аналогічна ситуація мала місце при обговоренні доповіді міністра віросповідань О.Лотоцького (УПСФ) [22, Арк.37].

11 листопада міністр земельних справ В.Леонтович, за розпорядженням гетьмана, вніс на розгляд Ради міністрів проект положення про особливу нараду з питань земельної реформи, до складу якої входило близько 50 учених, представників гетьмана, міністерств і відомств [22, Арк. 38зв]. Після тривалого обговорення проект було схвалено. Проте до проблеми проведення земельної реформи "другий уряд Ф.Лизогуба" більше не повернувся, оскільки вже через 2 дні гетьман від-

правив у відставку діючий уряд з причин, безпосередньо не пов'язаних із проведенням аграрної реформи.

У зв'язку із проголошенням А.Денікіна верховним головнокомандувачем усіма військовими силами на території колишньої Російської імперії, міністри-протофісовці заявили на засіданні Ради Міністрів, що українські збройні сили також мають бути підпорядковані йому. Міністри-члени УНС рішуче виступили проти. Не дивлячись на протести, уряд розіслав по всіх корпусах наказ про можливість утворення єдиного фронту спрямованого проти більшовиків [20, с. 119].

Останньою краплею у протистоянні стала заборона проведення Національного Конгресу. 9 листопада 1918 року гетьману на розгляд принесли програму Українського національного конгресу. Того ж дня було розкрито змову полковника М.Аркаса. Він зізнався в тому, що на конгресі планується легальними засобами позбавити гетьмана влади. Зрештою, 13 листопада гетьман заборонив проведення Українського національного конгресу [18, с. 305]. Українські міністри на черговому засіданні уряду, спробували відмінити заборону, але їх пропозиція була відхилена 8 проти 7 голосів. Того ж дня гетьман відправив у відставку уряд та був скликаний новий кабінет на суто однорідній основі, тобто з представників Протофісу та Союзу землевласників. Київська щоденна газета "Новости дня" назвала головною причиною відставки старого кабінету, його "двоакість". Тобто приблизно рівне представництво у складі кабінету проукраїнських та проросійських міністрів [11, с. 2].

Отже, "українізація" Ради міністрів – вимога, що неодноразово висувалась українськими соціалістичними партіями. За сприяння німецького військового командування та внаслідок загального погіршення ситуації в

державі, було утворено новий коаліційний уряд. Однак, його склад не задовольняв жодну із сторін. Тому, даний кабінет міністрів провів лише 10 засідань, ухвалив декілька десятків постанов і законопроектів. Але йому не вдалось провести необхідні реформи та вирішити ряд важливих для держави питань. Вже 14 листопада коаліційний кабінет було розформовано, того ж дня розпочалось антигетьманське повстання.

1. Долєга С. – Скоропадщина. – Варшава, 1934. – 174 с. 2. Дорошенко Д. Історія України, 1917-1923. В 2-х т.: документально-наукове видання. Т.ІІ. – К.: Темпора, 2002. – 352 с. 3. Дорошенко Д. Мої спогади про недавнє минуле. Частина третя. Доба Гетьманщини. – Львів: Червона калина, 1923. – 124 с. 4. Киевская мысль. – 1918. – № 195. – 24 жовтня. 5. Любовець О.М. Українські політичні партії й політичні альтернативи 1917-1920рр. Монографія. – К.: Основа, 2005. – 311 с. 6. Нова Рада – №162 – 11 вересня. 7. Новая донецкая мысль – №104 – 25 жовтня. 8. Новая донецкая мысль – №107 – 30 жовтня. 9. Новая донецкая мысль – №115 – 9 листопада. 10. Новости дня. – 1918. – №40. – 28 жовтня. 11. Новости дня. – 1918. – №56. – 16 листопада. 12. Одесские новости. – 1918. – № 10822. – 22 жовтня. 13. Покутський П. Панська Отоманія. – 1937 р. – 108 с. 14. Робітничка газета. – №399. – 25 жовтня. 15. Рубльов О., Реєнт О. Українські визвольні змагання. – К.: "Альтернативи", 1999. – 320 с. 16. Савченко В.А. Павло Скоропадський – останній гетьман України. – Х.: Фоліо, 2008. – 380 с. 17. Самостійник (Київ). – 1918. – №6. – 2 червня. 18. Скоропадський П. Спогади. – Київ-Філадельфія, 1995. – 380 с. 19. Солдатенко С.Ф. Українська революція. Історичний нарис. – К.: Либідь, 1996р. – 975 с. 20. Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції. – Прага, 1922. – Т. III. – 160 с. 21. Центральний державний архів вищих органів влади України (ЦДАВОВУ). – Ф.5. – Оп.1. – Спр.85. 22. ЦДАВОВУ. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр.7. 23. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГОУ). – Ф.5. – Оп.1. – Спр.87. 24. ЦДАГОУ – Ф.5 – Оп.1. – Спр.104. 25. ЦДАГОУ. – Ф.5. – Оп.1. – Спр.110. 26. ЦДАГОУ. – Ф.5. – Оп.1. – Спр.116. 27. ЦДАГОУ. – Ф.43. – Оп.1. – Спр.7. 28. ЦДАГОУ. – Ф.44. – Оп.1. – Спр.1. 29. Яневський Д. Політичні системи України 1917-1920 років: спроби творення і причини поразки. – К: ДУХ І ЛІТЕРА, 2003. – 767 с.

Надійшла до редколегії 27.01.10

Д. Розовик, д-р іст. наук, проф.

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У ХАРКІВСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ (1917-1920 рр.)

Розглянуто процес створення української шкільної освіти на Харківщині в період Української революції 1917-1920 рр.

The article considers the process of create Ukrainian school's education in Kharkiv region during Ukrainian revolution 1917-1920.

Одним з головних завдань державного будівництва в роки Української революції 1917-1920 рр. було створення національної системи шкільної освіти. Цим питанням займалися всі українські уряди, українські політичні партії, громадські організації. Поряд з вирішенням проблеми розбудови шкільної мережі освітніх закладів, якої гостро не вистачало, не менш вагомим завданням було проведення її українізації та переведення всієї системи шкільної освіти на національний ґрунт. Особливо важливим це питання постало для південно-східних губерній України. Цей регіон, внаслідок різних історичних обставин, був майже повністю зрусифікований, а, відповідно, російськомовне навчання проводилося практично у всій системі шкільної освіти.

Актуальним питання українізації школи було і для Харківщини. Розглядаючи проблему національно-етнічного складу губернії, необхідно зазначити, що в краї діяло багато промислових об'єктів. Тому робітничий склад був переважно багатонаціональним, а фабрично-заводські виробничі процеси вимагали від працівників заводів і фабрик певного рівня технічних знань і освіченості. Зрозуміло, що отримання освіти робітниками і їх спілкування на роботі, проводилося російською мовою. До цього слід також додати, що Харківщина була заселена представниками різних народностей настільки густо, що у ній навіть у сільській місцевості мешкало багато росіян, вірменів, євреїв, татар та представників інших етноменшин.

Це населення як з українцями, так і між собою спілкувалося переважно російською мовою.

Варто зазначити, що на 1917 р. культурно-освітня сфера Харківщини була досить розвинена. У губерньському центрі діяв університет, п'ять інститутів, декілька технікумів, десятки гімназій. Було багато освітніх закладів у повітових центрах, а у більшості сіл краю функціонували початкові школи, окремих селищах – гімназії, училища тощо.

Отже, українським громадським, культурним організаціям й, насамперед, Центральній Раді та уряду П.Скоропадського, поряд із загальною прийнятими культурно-освітніми перетвореннями, необхідно було проводити й українізацію сфери освіти як у містах, так і у сільській місцевості губернії.

Навесні-влітку 1917 р., ще до утворення уряду України та проголошення універсалів Центральною Радою, питання побудови української системи освіти в краю взяла на себе "Просвіта", місцеві осередки УСДРП, УПСР, окремі профспілкові організації, діячі науки і мистецтва Харківщини. Навесні 1917 р. з ініціативи Д.Багалія (голова), І.Світличного (секретар), М. Сушицького, Д.Зеленіна та інших відомих діячів науки і культури краю було засноване товариство "Просвіта" ім. Г.Квітки-Основ'яненка [10, арк.1].

Ця організація, поряд з роботою щодо відкриття шкіл та гімназій у населених пунктах, де вони були від-